

Artikel Stad en Lande 2026 nr. 3, pp. 23-25

Suzan Veldpape

Op het eerste gezicht lijkt deze opvallend gekleurde miniatuur meer op een stuk speelgoed dan op een serieuze landbouwmachine. Niets is minder waar. Dit is een volledig werkend model van de beroemde Borga 'Paardenkop', een stro-pers die jarenlang een vertrouwd beeld was op de Groninger akkers.

↓ Miniatuur van de Borga stro-pers 'model 1914'. Particuliere collectie, foto Sabine Nienhuis.

Peerde kop

Paard zonder benen

De Paardenkop werd gebouwd door Ter Borg & Mensinga uit Appingedam, een bedrijf dat vanaf het einde van de negentiende eeuw uitgroeide tot een van de belangrijkste producenten van landbouwmachines in Nederland. Onder de merknaam Borga werden dorsmachines, persen en andere landbouwwerktuigen vervaardigd die niet alleen in Nederland, maar ook ver daarbuiten een uitstekende reputatie hadden. De kwaliteit van de machines was zo goed dat ze in hun tijd werden omschreven als 'het neusje van de zalm'.

De naam 'Paardenkop' verwijst naar het karakteristieke persmechanisme boven op de machine. Tijdens het werk bewoog deze grote arm voortdurend op en neer. Door zijn vorm deed hij denken aan het hoofd van een paard, een bijnaam die al snel de officiële typeaanduiding verdrong.

Klein van stuk, groot in daden

Naar verluidt werd eerst een werkende miniatuur gebouwd voordat de machine op ware grootte werd uitgevoerd. Deze werkende miniatures werden vervolgens meegenomen naar landbouwbeurzen en tentoonstellingen, waar zij dienstdeden als demonstratiemodel. Zo konden geïnteresseerde boeren van dichtbij zien hoe de machine werkte.

Kleurrijke verschijning

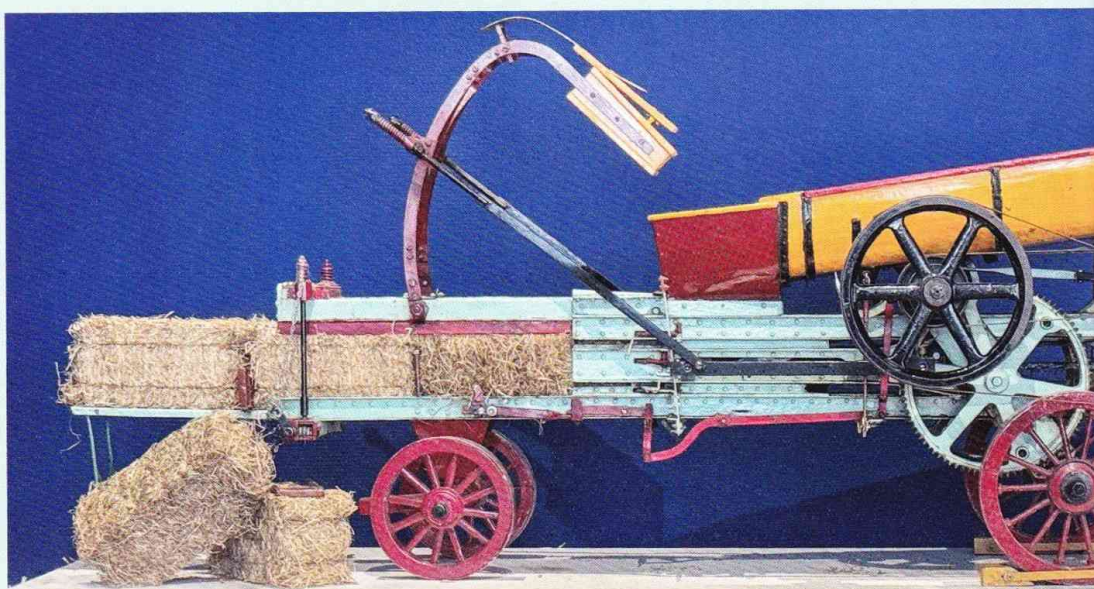
De kleuren van het model springen onmiddellijk in het oog. Het rood, lichtblauw en geel, gecombineerd met het opvallende roze motorhuis, lijken vrij ongebruikelijk voor een landbouwmachine. Toch gaat het hier om de oorspronkelijke kleurafwerking. In een tijd waarin landbouwmachines steeds meer uit staal werden opgebouwd, waren fabrikanten niet bang om hun producten een herkenbare en opvallende uitstraling te geven. Borga-machines stonden zelfs bekend om hun karakteristieke rode kleurstelling.

Geen koopje

Een stro-pers als deze was een aanzienlijke investering. Voor veel boeren was de aanschafprijs te hoog om zelfstandig te kunnen dragen. Daarom werd een dergelijke machine vaak gezamenlijk aangeschaft door meerdere boeren uit de omgeving, veelal georganiseerd in een coöperatie. Tijdens de oogstperiode maakten zij volgens onderlinge afspraken gebruik van de pers, waardoor de kosten konden worden gedeeld en de machine optimaal werd benut.

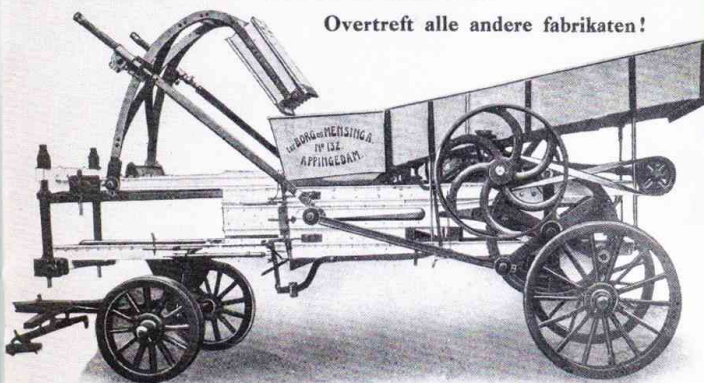
➤ Reclame-afbeelding van de Borga stro-pers. Particuliere collectie.

↓ Model van de 'Paardenkop' met elektromotor in het aangehangen motorhuis. Particuliere collectie, foto Suzan Veldpape.

MODEL 1914

Overtreft alle andere fabrikaten!

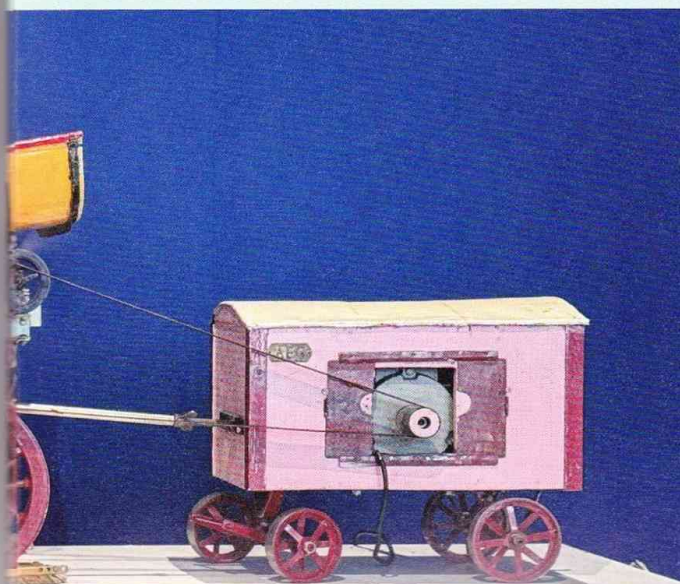

Museum Stad Appingedam presenteert vernieuwd museum!

Na een ingrijpende vernieuwing staat Museum Stad Appingedam klaar voor een nieuw hoofdstuk. Op vrijdag 25 september wordt het vernieuwde museum officieel heropend, waarna bezoekers vanaf zaterdag 26 september kennis kunnen maken met de nieuwe inrichting en presentaties. Daarnaast is nog tot en met 4 oktober de tentoonstelling *Made in Appingedam* te bezoeken. In deze expositie is onder meer de bijzondere Paardenkop te zien.

Kracht uit Appingedam

De stro-pers kon op verschillende manieren worden aangedreven. In veel gevallen gebeurde dat met behulp van een Brons-trekker, gebouwd door de Appingedammer Bronsmotorenfabriek. Daarnaast kon de machine worden aangedreven door een stationaire benzinemotor, een stoom-machine of – wanneer er elektriciteit beschikbaar was – door een elektromotor. Bij deze miniatuur gebeurt dat laatste via de elektromotor in het roze motorhuis.

Knoop erin!

De werking van de machine was even eenvoudig als ingenieus. Tijdens het dorsen kwam het stro vanuit de dorsmachine in de trechtervormige invoerbak terecht. Vervolgens drukte de paardenkop het stro in de perskamer samen tot een compacte baal. Zodra voldoende materiaal was samengeperst, werd handmatig een grote stro-persnaald door de baal gestoken. Deze voerde het bindtouw door het samengeperste stro naar de andere zijde, waar een medewerker het touw vastknoopte. Bij latere uitvoeringen werden de Borga-persen uitgerust met een automatische knoper, een bijzonder modern systeem voor die tijd.

Een stro-pers als deze liet zich niet ongemerkt aan het werk zetten. De machine maakte flink wat lawaai en volgens verschillende boeren uit de omgeving hadden de Borga stro-persen bovendien een karakteristieke tik die van verre te herkennen was. Wanneer de Paardenkop tijdens de oogsttijd weer van stal werd gehaald en samen met de dorsmachine aan het werk ging, was dat dan ook een hele gebeurtenis. Het erf en de omliggende akkers kwamen tot leven en aan het vertrouwde geluid kon men horen dat de oogsttijd weer was aangebroken.

Over de schrijver

Suzan Veldpape (1999) werkt als conservator bij Museum Stad Appingedam. Ze studeerde kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en houdt zich vooral bezig met de geschiedenis en het erfgoed van Groningen.

